

Documentos

relatius al sitio y saqueo de Mahón por Barbarroja

(1535)

Copia Originalis processus Honorabilis et dis.^{us} Fisci procuratoris S. C. C. R. Magestatis, Contra Jacobus Scalá, Antonium Olivár, Egidium Caldarér, Bernardum Scalá, Gregorium Uguet, et Franciscum Mir, Villæ Magonis, et alios, die 8 Septembris anno 1535.

Test: offens:

—Juan Prexana testimoni cridat diu que los Moros se havian aportat los qui féren el pertit, y no diu quins, ni quals. Aquest en la bulla de la Armada essent en lo Port de Maho volense parti la Armada fugi denits qui era esclau de las galeras.

—Niçolau Valenty testimoni citat diu que lo Alcayt del Castell (aquest era Jaume Scalá anomenat alcayt del Castell de dins la vila de Maho) permeté y comportá donarly las claus de la vila, y que dexas anar la gent, y lo Turch nou volgué, y digué era vingut á prendre la gént, y no la roba, y lo dit Turch après que hagué sequetjada la vila ly digué; *beco futudo*, qui ly havia donadas las claus del Castell, y après ly doná las de la vila. Dit testimoni era esclau en la armada, y fugi nadantis.

—Hyeroni de Alemanja testimoni diu, que estant assitiada la vila de Mahó, dos homens de dita vila anaren á parlar ab Barbarrosa que dexas anar la gent y ly donarien la vila y robas, y lo dit moro no volgué fér sino que dexeria en llibertat la gént del Castell, pero que lo damés de gent, y roba ell la volia, y ab este resposta isqueran de las galéras dits dos homens per tornar resposta á los de la vila: dit testimoni fugi de las galéras.

—Juan Xevaly de Cadis testimoni citat diu; que lo Capitá del Castell permeté donar lo Castell, y la vila á Barbarrosa

sols que el dexas anar á ell, á se mullér, y fills; aquest testimoni era escláu de las galeras, y fugi.

—La Señora Margalita mullér de mosen Guillem Martorell testimoni & diu (aquí se ha de notar que Barbarrosa alliberava tots que M.^o Jauma Scalá deya que eren de se case, y que ley havie promes,) que ella antes que vingués la armada de Barbarrosa en Mahó, era anada allí, y essent en dita vila vingué dita armada, y ab los de la vila fonch ella cautivada, y fingint que ere filla de M.^o Jauma Scalá los moros la dexaren, y diu, que lo poble deya antes que entrasen en dita vila los moros, que feyen partits ab ells de donarlos Cént miñons, y Cént miñonas, y que concertat este partit, estant en lo Castéll, Barthomeu Saura feu señal á los moros alsant y abatent una bandéra, y que há ohit dir que los moros prengueran las claus de M.^o Jauma Scala Balle.

—Lloréns Carreras alias *mercaderet* de la vila de Mahó testimoni citat &. Ell diu que M.^o Jauma Scalá que los moros havian dexat demanantly ell testimoni que era estat de tanta desgracia de Mahó, ly respongué que ell bé exortave la gént á que peleás, pero nou volien fér, y que eren estats treits, que no sabien quins pactas havian fet, y que lo hereu Bosca deya que ell ly donaria dos infants segons lo digué dit Scalá, y demanantly ell testimoni qui estave en lloch del Governador, ly respongué que nou sabía, y que ell trobá fora la vila a dit Jauma Scalá ab una fletxa ab la má en lo (se ha de advertir que la fletxa era señal que donave Barbarrosa de seguretad) ferro alt ab Compañía de Barnat Scalá son fill qui no aportave res en las mans.

—Monserrat Triay testimoni citat diu, (aquest testimoni estave presént, en tot, y per tot dins la vila antes, y après de ser presa, y es natural de ella) que essent entrats los Turchs en la vila de Mahó, vá veure á M.^o Jauma Scalá, Gil Caldarér, Jordy Uguet, y Antoni Olivar que parlaven ab Barbarrosa de secret, y que ell per escoltar lo que deyen se acostá á ells, y lo feren decantár, y que no pogué entendre que parlaven, y que ly diguéren alguns que Antonio Rotgér, Lluch Saure, y Barthomeu Mir estant la vila sitiade se escalaren per la muralla, y se donaren á los moros, y diu que los moros lo dexaren anár á ell testimoni per que los descubris algunes robas amagades, y que

los moros de la moneda que trobaren y descubriren llansaren las dobles per terre, y que véu ne llansaren dos, ó tres almuts.

—Simón Gomila fill de M.^o Guillem Gomila mayor, testimoni citat diu, (aquest antes y après de presa la vila se trobá presént en tot) que M.^o Jauma Scalá Balla de Mahó quant Barbarrosa dexava anár alguns en llibertad y ell los veyá, brevetjava aquells dihentlos, ahont anáu, teniu licencia del Sor Barbarrosa per anár axi llibérts, que yo no vull que ningu venga en ma compañía sens licencia sua. Se há de advertir que á los demás que Barbarrosa dáva llibertat, los donava una fletxa.

—La Doña Margarita Cavallera muller de Miquel Cavallér testimoni diu que ha oyt dir, que alguns de la vila han fet pactes ab Barbarrosa, y diu que son M.^o Jauma Scalá Balla, Juan Scalá P.^{re}, son fill, Antoni Olivár, Gil Caldarér, y Jordy Uguet, y que havien promes Cént miñons, y Cént miñonas; y diu que après de ser entrats los moros dins la vila, los reculliren dins una casa dins la qual se havia recullida molta de gént, la qual gént demanave, y plorave, y en particular Fran.^{ch} Moll, Fran.^{ch} Seguí, soldats, Fran.^{ch} Seguí fill de Barthomeu, y deyen: hó los treydors quens an venuts, y cautivats á tots, dient hó á Jauma Scalá. Antoni Olivár, Gil Caldarér, Jordy Uguet, y á dos inimichs aço es, Jordy Boscá, y Fran.^{ch} Lloréns.

—Miquel Fanals de la vila de Mahó testimoni citat diu; que no sap per ahont entraren los moros, pero á oyt dir que ab serts pactas lo dit Barbarrosa havia aguda la vila; y diu que sa muller ly digué lo pacta de cent miñons, y cent miñonas, y diu també que M.^o Antoni Olivár ly digué que un Arrays los havia engañats: mes diu, que los moros á tots los que cautivaven los despulláven salvo á los que havian fet la traició.

—La Doña Catharina Saura filla de Lluch Saura testimoni diu, (aquest testimoni fonch presént antes, y después de la presa) que quant los moros combatian la vila hoi dir, que alguns homens de el bestió, que eran M.^o Jauma Scalá, Gil Caldarér, y Antoni Olivár los qui feyen partit ab los turchs que los donarien Cént miñons, y Cént miñonas de sét añys en amunt.

—La Señora Valentina Squélla muller de M.^o Gabriel Squélla de la vila de Mahó testimoni citat diu, que ella se trobava dins la vila quant Barbarrosa vingué, y que après que fonch

entrat dins dita vila vá veurer, que los moros recuhien molta gent, y á ella la portaren á mar, y que si be los moros la havian embarcada per portarlasen, que la mesclaren ab la familia, y gént de casa de M.^o Jauma Scalá, y digué que era sa filla, y que la dexaren anár juntament ab una filleta sua que tenia ab los brazos de edad de dos añys, y axi sen aná á la pcessió de Bini maymut ab tots los de casa de M.^o Jauma Scalá, y que no sap qui eran los qui feren los pactes, ni sap quins pactes eran; y que M.^o Jauma Scalá y son fill qui era ab la sua compañía aquella nit la dexaren en dita pcessió y sen anáren no sap ahont.

—Martina Sintes Donsella filla de Christofol Sintes testimoni citat diu, que ella es trobave dins la vila de Mahó quant Barbarrosa entrá, y sitiá dita vila, que havia tres añys que estave en casa de M.^o Antoni Olivár per criada, y que los Turchs la dexaren perque may se perty del costat de la mullér de M.^o Antoni Olivár, y que la mullér de M.^o Gabriel Squélla se era salvada per haver estat sempre en compañía de la familia de dit Scalá, y que totas juntas sen anaren á la pcessió de Bini Maymut ahont M.^o Jauma Scalá, Jordy Uguet, y Antoni Olivár també anáren, y les dexaren diént á sercar pá, y tornaren, y no portaren pá, y deyan que non havian trobat. Diu que quant damanaven á M.^o Jauma Scalá, Jordy Uguet y Antoni Olivár y altres, perque eran restats. responien perque los moros los havian dexats.

Mossen Antoni Olivár de la vila de Mahó detingut en las carcels reals depositat & diu, que la vila se dona á partit de esta manéra: que Antoni Roger Barbér vingué ab una bandera blanca ab Compañia de alguns Turchs fins á la Torra nova ahont havia una bandera, y ell ab los Turchs demanaren qui havia allá? y respongueren que alli havia M.^o Jordy Bosca Sindich juntament ab altres, y que ell depositant pujá alt la torra ahont estave la bandera dels christians, y essent alt los turchs cridaren qui era el Capitá de la torra, y digué que no ey era, y los moros al dit Rogér diguéren que lo fésen venir que volien parlár ab ell, y essent arribat lo Capitá los turchs ab dit Rogér ly digueren que Barbarrosa los enviave allí per si ly volien donar la torra que allibereria la gént. Responge dit Capitá que

encare que llevás 50 vidas no ly donarie la torra, que ya ly sabrien donar del quels havian donat lo dia antecedent, y lo Rogér ly digué que pensasen en aço que ell sabia que los moros estaven ben armáts, y que los degollarian á tots, y que tornasin resposta, y de axó la gént de la vila murmurava molt, y molts de ells deyen que era bé pensari per dos, ó tres ores, y los turchs diguéren á M.^o Jauma Scalá Balle quin temps volia per pensari, y respongué que volia una, ó dos oras, y los turchs diguéren que ells anirien a dirlo á Barbarrosa, pero que entretant ningú tirás, y estigués segur lo hu, del altre. sens deñarse. Tornaren ab la resposta dient, que Barbarrosa los donava dos ores de temps, y en continent abaxáren lo Balle y altres del Bastió, y torra y enaren á la casa de la Univercidad, y allí ab los principals de la vila, y los del Castéll lo dit Jauma Scalá se ajonellá á un altar que estave dins dita Casa, y prengué lo Christo, y exortave la gént de allí: Diu que lo Sindich Jordy Bosca, Pere Juanede, y molts altres resoluéren en Concell que estaven promptas á morir per pelear.

—Mossen Pere Guañalons de Son Mercér, Concellér digué, que puis no tenien polvora per pelear que seria bó escoltar partit, y que el Balla Jauma Scalá cridá a son fill Juan Scalá prevere y ly digué que enás á la Iglesia á comunicarlo als capellans: Torná este de resposta que los capellans havien resolt que prenguésen partit, pero que ell Juan Scalá, y M.^o Guillem Olivas no eran de aquest parer, y en continent isqueran los del consell ab determinacio de enviar á M.^o Jordy Uguet, y Barthomeu Saura á Barbarrosa per tractar ab ell lo que tenien resolt., Se há de notar que no ha constat de la determinació del Consul.

Diu que molta gént qui havia acudit á la casa de la Univercidad, y altres por los carrérs cridaven que prenguésen partit.

Diu que tornats Jordy Uguet y Barthomeu Saura de Barbarrosa ab la resposta diguéren que dit Barbarrosa demanave 100 garsons, y 100 garsonas, ó miñons, y miñonas, á lo que responguéren los del Consell que era engañy.

Diu que ell deposant apartantse en esta occasio dels del consell lo hereu Bosca lo cridá, y ly digué: *compare non desvieu, jo donaré un infant per vos*, y respoagué ell declarant

que ly agraiá, pero que ell no era de aquex perer. Diu que lo Poble estava alborotat dient que més valia donarli lo que demanave, que si lo Poble se perdie tot, y se cremava la terre.

Diu, que llevores lo Sindich Bosca cridá á ell deposant juntament ab molt altre Poble, y ly diguéren *no cráu vos á la torra, no es axó que lo turch nos deya á nosaltres? que no era aquexa la concordia?* á lo que ell deposant respongué dient que era veri at que no era tal la concordia, y que á las oras lo dit Sindich, y lo Poble qui estave alborotat volguéren que ell dit deposant enás de prest á parlar ab dit Barbarrosa y lo Balle ly digué també que enas, y veurie lo camp del inimich, y ab axó aná y parlá ab dit Barbarrosa, el qual ly digué *que ya tenia lo pacte fet y concordat ab Jordy Uguct, y Barthomeu Saura áqui abans que ell eran estats alli de part de la vila, y axí que sen anás.* Se ha de advertir que may lo Consell promaté cosa ninguna á Barbarrosa, y posit que ells eguésen enviat embaxada, fonch sols per sebre que volia, y no altrament.

Diu dit deposant, que quan ell arribá á los moros vá veure mesclats ab ells lo Proom, en Saura, Fran.^{ch} Mir, y M.^o Phelip Sonnet que estave parlant ab los moros y estos se eran escalats del Bestió aváll, y que sen eran enats á demanar á Barbarrosa que si los de la vila eren conténts de lo que ell demenava per lo pacte que havia promés que ell alsarie dos vegades una bandera, y com nou volguésen aceptar la alseria una vegada tansolament; y ell deposant essen arribat á la vila pujá alt lo Bastió, y cridá los turchs dientlos que ly donasen aquells dos homens Fran.^{ch} Mir y Barthomeu Saura, á lo que respongueren los moros *que aquells ya se eren donats;* y diu ell deposant que digué en els del Bastió que no alsasen la bandéra, fins que ell fos tornat de alli de parlar ab lo Balle, y Sindich.

Diu ell deposant que parlá ab lo Balle, y ab lo Consll, y li digué dit Balle *M.^o Antoni no veis que ningu vol fer cosa ninguna, y que tutom vol fer partit,* y que estant ab aquex parlament los del Bestió alsaren bandera blanca y en continént tremetéren á dit Bestió ahont eren entre altres Barthomeu Saura, Lluch Moll P.^{re}, Barthoméu Goñelons, Antoni Angles, P.^{re}, Lloréns Juan Seguí menor, Juan Seguí major, M.^o Barnat Sintes Pre, y molts altres, y que tots estos deyen que fésen partit.

Diu que lo Sindich major Páu Serre, Pere Goñalons de Son Mersér, y M.^o Monserrat Gomila, y molts altres diguèren á ell deposant que tornás á Barbarrosa á comunicarlo ab ell, y firmás lo pacte, ó pertit perque no entrasen los turchs y lo degollasen tot, y exí ell deposant, y Jordy Uguet tornaren á Barbarrosa, y ly diguèren que los de la vila eran conténts del partit, y digué Barbarrosa que asseñalas síneh casas de la vila y que aquellas no las saquejaria; y axí concordaren de las casas que ell deposant ly digué, ço es, *la del deposant, Jauma Scalá Balle, Monserrat Gomila, Gil Caldarér, y Jordi Uguet*, quils aporta á la vila, y esent ell deposant dins la vila lo Sindich M.^o Jordy Bosca á son parer ly doná las claus, no queu puga dir sertement.

Diu que M.^o Jordy Uguet restá ab los turchs de concért que poserien 100. turchs dintre la vila per guarda de Barbarrosa, y que entrant lo dit Barbarrosa en la vila no sols entraren los 100. turchs pero encare més de 1000 los quals se féren señors de la vila y sequejaren totes las casas y la de ell deposant, y restaren allí fins á lo endemá que fonch diumenja, y reculliren tota la gént axi homens, com donas, miñons, con miñonas. Diu que Barbarrosa llensáve moltes dobbles per la vila en térre, y que ell deposant y altres las aplagaven; y diu també que Barbarrosa estropeyá á ell y Jordy Uguet quant los tingué en la marine.

—Francesch Mir detingut en las carsers, deposant ell diu; que ell quant Barbarrosa tenia scitiada la vila de Mahó se trobave dins dita vila y en lo Bastió ahont combatia la gént ly havien acomodat un trást ab dos pesas de artillerie, y que tenie cuidado de ellas. Diu que ohi dir que M.^o Jordy Uguet, Antoni Olivár, y Barthomeu Saura eren estats eleguits per tractar concordia ab Barbarrosa, y que ell deposant abaxá del Bastió y sen aná á Barbarrosa, y allí vá veure que los sobredits tractaven concordia y com sen foren anats, ell deposant se acostá á Barbarrosa, y ly demená que ly donás un guiatge de bell nou, y guias á ell, á se muller, y una filla, y exí lo dit Barbarrosa ley atorgá, y concedi.

Diu que ell negociave exó perque no fiave de la concordia que los dits Jordy Uguet, Antoni Olivár, y Barthomeu Saura

tractaven ab Barbarrosa, y per ço volgué guiatge seperat, y que en señal del dit guiatge que alcansá del turch, ly fonch donade una fletxa y quant los moros eren ja dins la vila ell deposant entrá per la muralla ahont los moros vehentlo en la fletxa ly donaren la má per ell pujá, y entrá dins la vila.

Diu que isqué de la Vila sens licencia y que no en demaná y que Barbarrosa ly comply lo que ly havia promés de alliberarlo ab se muller y se familia.

Diu que Antoni Olivár, Jordy Uguet, y Barthomeu Saura feren los pactes ab Barbarrosa; que no sap, ni ha ohit dir qui doná las cláus del Portal, ni si les han donades, si be diu que vá veure lo portal de mar, y lo portal del cap del Cos que estaven obérts.

—Nicoláu Caldarér detingut (aquest es jermá de Gil Caldarér) en las carcers Reals, deposant diu; que quant Barbarrosa tenie scitiada la vila de Mahó, M.^o Jauma Scalá Balle tenia las claus dels Portáls.

—Mossen Jordy Uguet detingut (aquest era Capita de una part de la vila, y exí lo confése, y es dels qui feren lo pacte ab lo turch) en las carcers Reals deposant ell diu; que la bandera de señal quo se posá en el Bestió, se alsá sens sebuda de la gént, y que la alsáren Barthomeu Saura, y un Portugués, y en continent entraren los moros per lo Portal del Castéll per la muralla enderrocade. Diu que no sap qui tenia las cláus, ni porque los moros lo havien dexat á ell, y als altres.

Diu que Fran.^{ch} Mir y Barthomeu Mir Pare, y fill, fuguiren de la vila y se donaren á los moros, y que ell deposant quant tractave los pactes ab Barbarrosa los vá veure entre los moros.

Diu que los moros estropejaren á ell deposant, y que donaren molts torménts á M.^o Antoni Olivár perca els descubris dinérs dels catius de la vila.

Diu també, que M.^o Gil Caldarér aprés que los moros sen foren enats del Port de Mahó, (exi se ha de notar porque los qui restaren guiats del turch robaven com los moros las casas dels qui eran catius que sen havia aportat Barbarrosa) escrigué una carte á Ciutadella porque ly enviasen treguinérs per portarsen robas.

Gil Caldarér detingut en las carsers Reals &. diu, que no

sap perque está pres; que quant Barbarrosa tenie scitiade la vila de Mahó ell depositant era dins la vila, y estave en el bestió, y que era Capitá de una part de la gént de la dita vila.

Diu que estant en dit bestió vingué Antoni Rogér Barbér ab dos renegáts que aportaven aquell lligat, y ab una bandera blanca alsade demanaren el Balle el qual feren venir allí, y ly diguéren que donasen á Barbarrosa, y que ell los dexaria anár á las mullers, y fills, y respongué el Balle que nou volia, y que nols estimave en res, y ab exó un renegat digué quels pendrien, y presos pasarien á foch, y á sang á tots; y á las oras dit Rogér digué Señores pensauhi, y la gént del bastió comensá á murmurár entre si dient al dit Balle que ey pensás, y el entretant se fortificarien; y exí ell depositant ab lo Balle se enaren á la Casa del Hospital ab lo Sindich, y molta gént, y tractaren de dit partit que volia Barbarrosa y exi la major part del Consell, y de la gént qui era allí votaren que no havien de menester partit, y ell depositant sen ená y torná en el bestió, y va veurer de allí que ixian de la vila M.^o Jordy Uguet, Antoni Olivár, Barthomeu Saura, y darrera de ells surti M.^o Fran.^{ch} Mir y un nèt seu Marty Phelip, y enaren á parlar ab Barbarrosa, y tornats que foren ço es, Jordy Uguet, Antoni Olivár, y Barthomeu Saura deye lo Poble que Barbarrosa volia 100 miñons y 100 miñonas, y que ly dexasen saquejar la vila, y ell devaria enar totom; llevores el depositant abaxá del bestió, y sen ená á la Plasa y demaná al Balle que feya la gént, y ly respongué nou sabia, y al cap de une estone ly digueren que los turchs entraven, y exi los vá veurer entrar.

Diu que ha vist lo Portal obert per ahont entraren los moros, pero que no sap quils obri.

Diu que Gullen Ferrér acostumave tenir las claus, pero que aquex dia no sap, ni ha entes dir que les tingués.

Diu que lo fill de Barbarrosa, pregá á son Pare quel dexas en llibertat á ell, se muller, y fills.

Diu que Barbarrosa stropeyá y tormentá á ell depositant perque ly descubri cosas, y donás diners, y que ly doná un caxonet que ly havia encomenat se muller dins del qual hay havia algunes joyes y collars de argént.

—Jauma Scalá Balle detingut en las carcens Reals, diu, que

no sap, ni presumeix perque lo tenguin pres, y que nou mereix.

Diu que quant se digué que del Bastió havien alsat bandera, volent ell depositant enarhi, lo Sindich Jordy Bosca digué *que ell y enave per veurer que ere*, y que ell depositant ey ená perque yevia menester y exi y ená, y trobá allí molta gént, lo Sindich Bosca, Antoni Olivár, Barthomeu Saura, Gil Caldarér, y altres, y esent ell allí vá veure á Antoni Rogér ab dos renegats que el portaven fermat ab una bandera blanca, y perlá ab ells, y ly demenaren quel donás la torra, y dixerien ená ses persones, á lo que ell depositant respongué com á capitá dient, que nols volie donar la torra, que abans perdrie déu vidas y que la vila los donarie del que ly donaren el día abans, y que los del bastió murmuraven del que havien ohit, y lo Sindich Bosca ab los qui eren alt la torra se esforsave dient que era bé pensari ab lo partit que los moros volien, (aquest segons diu ho contradiu perque quant se alsá bandéra per avisar los moros, lo Sindich Bosca era á casa de la Universidat segons la lectura de son dicho, y dels altres) y de allí sen anáren á lo Hospital á tenir conséll.

Diu que la major part del consell resolgué que escoltasen partit, y que ell depositant anás á tractarlo ab Barbarrosa, y que ell noy volgué anár, y que Barthomeu Saura va dir que ell ey enirie qué molts capitans dels moros ja el conexien, y exi y ená ab M.^o Jordy Uguet.

Diu que lo Sindich M.^o Jordy Bosca digué á ell depositant quey anás, que vés lo dit Barbarrosa quin partit volie, y tot lo consell ley digué quey anás, y que ell respongué que no era de aqueix parer, y exi ferén que y enás M.^o Jordy Uguet ab Barthomeu Saura.

Diu que los dits Jordy Uguet, Antoni Olivár, y Barthomeu Saura tornaren de resposta que Barbarrosa volia 100 miñons, y 100 miñonas, y que ly dexasen sequeijar la vila, y que si volien dit partit que ly fesen señal de alsar una bandera, y ab altre aquella, y esta resposta dels sobre dits, ell depositant diu que tot era traició. (Los 100 miñons, y 100 miñonas no les oferi la vila.)

Diu que Barthomeu Saura sens orde ninguna alsá y abaté la bandera de señal, y en continent los turchs entraren en la vila.

Diu que aqueix dia abáns de entrar los moros Gil Caldarér

tenia las claus del Portal den Ruby que estave paredat de pedras, y las claus del portal del cap del Cós qui també estave paredat las havia tingudes el depositant aquell diu perque lo havia desperedat perque si la gènt volie entrar, ó ixiu pugués, y après doná las claus á son fill Barthomeu Scalá, y á Gil Póu *alias verdulaga*, y quant fonch la batalla los sobredits obriren los portals perque la gènt si volie entrar pogués. Pero que quant los turchs volgueren entrar M.^o Antoni Olivár ly vingué á demanar las claus, y ell depositant no les tingué, y exi no sap, ni ha ohit dir qui ha obert lo portal. Diu que Barbarossa nol stropetjá com als altres, perque ell los descubri mols dinérs, y joyes.

Diu que abans de combatre, ni assistir la Vila de Maho, isqueran y fugiren de dins dita Vila M.^o Grau Bosca, y M.^o Marty Pou Pres sens lleséncia, y que Fran.^{ch} Mir ab un nèt seu Marty Phelip se escaláren per lo Bastió, y dexaren la vila, y anaren ab dit Barbarossa sens lleséncia alguna, y que ha ohit dir que Monserrat Triay aseñellave á los turchs y els mostrave las casas del homens principals de la vila.

—Mossen Barthomeu Mir detingut en las carcérs Reals depositant diu; que no sap, ni presumeix perque estiga pres. Diu que una nit estant scitiade la vila de Mahó trobantse ell depositant en lo mirador del Castéll ab altres, alguns de aquells deyen que volien llensarse de nadantes y anár á avisar lo Governadó de Ciutadella perque socorragués la vila que estave molt ab necessitat, y ell depositant digué que lo animo bastave á enari, y exi aquells lo escaláren per dit bastió, ó mirador, lligat ab un llibant y de esta manera isqué de la vila. Diu que aná á la Pcessió de Sta Antoni, y parlá ab Barthomeu Fabregues, qui ly digué que prengués un cavall y anás avisar lo Governador que socorragués la vila.

Diu que no conagué ningu dels qui lo scalaren sino Barthomeu Angles perque era denits.

Diu que isqué sens licéncia perque no pogué veurer lo Balle, ni Sindich en aquí demanarla.

—Mossen Bernat Scalá fill de M.^o Jauma Scalá Balle *alias Captorrat*, depositant diu: que parlant (aquest era menor de 25 anys, y ly assignaren en curador á M.^o Barthomeu Arguinbáu)

al cantó den garcia ab Mossen Miguel Goñalons, este ly digué que alguns tractaven de fer pacta ab Barbarrosa y aprés arribaren allí alguns turchs y lo desermaren. Diu que á ohit dir que Antoni Olivár, Jordy Uguet, y Barthomeu Saura tractaven lo pacta de donár 100 miñons, y 100 miñonas á dit Barbarrosa, y que ly dexarien saquejar la vila, y dexaria los damés en libertat.

Diu que M.^o Jauma Scalá son Pare digué que puys volien pacte que nol tinguésin per Balle, ni Capita, ni per res; aço ell deposant ly ohí dir una vegade estant en la casa del Hospital que estave plena de gént, y altra volta ley ohí dir en la Plasa.

Diu que no sap qui ha obert los portals, ni per quin Portal son entrats los moros, y que no sen adoná de ells fins quel desermaren com ya te dit.

Diu que son Pare Jauma Scalá Balle ly doná las claus del Portal del cap del Cós, y ly digué que anás ab Barthomeu Goñalons, y Gabriel Póu alias *verdulaga* á desperedár dit Portal perque la gént de Ciutadella si venie pogués entrár, y que los de Ciutadella qui eren vinguts deyen que en el Bastió noy havia ningú y axí ell deposant ab los sobre dits ey enaren; Diu que es veritat que havien obért la porta del dit Portal, y que los de Ciutadella qui havien tingut encontra, y destrosa ab los moros li demanaren les claus, y ell los digué que no las tenie, ni te record qui les y demaná.

Diu que no sap perque los moros havien deixat a ell, a se mullér, ni á los damés, y que lo fill de Barbarrosa ly doná una puñada.

Nota. Se há de advertir que aprés en continént que los moros sen foren anáts de la vila, lo Governador ab tota la Régia Cort aná á la vila de Mahó, y el matex punt sens rebre informacions algunas capturá los sobre dits Jauma Scalá Balle, Bernat Scalá son fill, Gil Caldarér, Antoni Olivár, Fran.^{ch} Mir, y Jordy Uguet, y los enviá presos ab molta custodia á Ciutadella, y ell en Mahó los fulminá la ofensa.

—Als 30 de Septembre essent Jurats de la Isla de Menorca Juanot Riudavets Donsell, Sbért Anglada Ciudadá, Andrés Vért, y Dionis Squellér, presentaren una suplica al Governador pera que castigás gravissimament als dits honrats.

E dit dia y aňy ab petició, presentada per Mossen Pere Juan Piña á les oras advocat Fiscal, fonch provehit que les mullers dels sobre dits honrats fosen capturades.

—La Señora Margalida Scalá muller de M.^o Jauma Scalá Balle detinguda en las carcens Reals deposant diu, que sempre en havery noves de moros á acostumat lo Balle tenir les cláus dels Portals de la vila, y que quant Barbarrosa tenie scitiada la vila, lo Balle son marit tenie les claus dels Portals, y vehént que los qui socorrien la vila qui venien de Ciutadella ya arribaven lo Balle doná les cláus per obrir á la gént, pero que no ly recorde en aqui les doná, ni si aprés torná cobrar ditas cláus, ó no. Diu que Jordy Uguet aná á serear son marit Jauma Scalá Balle en se casa, y que ella aprés de haverly dit que noy era, ly demaná perquel volie y ell dit Uguet respongué que Barbarrosa lo démanave, y que ly volia parlar acirca del pacte y que lo dit son marit, y Barnat Scalá son fill volien escoltar dit pacte que ere, que lo turch volia 100 miñons, y 100 miñonas.

Diu que ella may consenty ni persuadí ques fés tal pacte, però que bé es veritat ques recorda que Barthomeu Saura deye que ell ly donaria dos fills, y ella ly respongué que no era molt porque sos fills eren tisichs, y casi mórts.

Diu que no sap lo turch perque le dexá, y á Jordi Uguet, Gil Caldarér, ni altres, pero que creu que entre ells y havia pacte, y consért que ella no sap; antes sáp molt bé que los moros se han portat molts homens de bé, y sos fills. Que ha ohit dir á la mullér de Mossen Guillem Martorell *besa las mans* en el fill de Barbarrosa, y que aquell la dexá, y la muller de Mossen Gabriel Squélla.

Diu que Mossen Jauma Scalá son marit aprés de ser entrat lo turch en la vila digué á la señora Martorella muller de dit Mossen Guillem Martorell ques tregués las manillas que aportave y joyes, y les donás á un renegat que estave prop de ell.

Assi se há de advertir, que los dits honrats digueren á las dones que vestisen les millores robes, y se posasin las joyes que tenien de or, y plata demunt, y que Barbarrosa los havia promes de no despullar á ningú, y axó fonch la major maldat.

A 8 de Octubre de 1535 foch feta senténcia Interlocutoria, y en ella prosehit que Antoni Olivár, Jordy Uguet, Jauma

Scalá, y Gil Caldarér fosen atormentats. Et in continenti fonch pres Antoni Olivár, y aportat en la casa de torménts exortanlo que digués la veritat, digué que ya le havie dita, y que no sabia més de lo que havie dit en se deposició; Fonch pres de jurament que digués le veritat y digué, tractanse pactes los Sindichs Jordy Bosca. y Fran.^{ch} Lloréns ejuntaren lo consell en la casa de lo Hospital ab M.^o Gil Caldarer qui ere uu dels consellers, y lo Balle vehént que ajustaven pacte sen ená y no sap ahont, y lo consell resolgué que anasen á parlar ab Barbarrosa M.^o Jordy Uguet, y Barthomeu Saura, y tornats diguéren que Barbarrosa volie que ly donasen 100 miñonys, y 100 miñonas. y ly dexasen sequetjar la vila y dexteria tots los altres en llibertat, y los de la vila diguéren que aço are demane 100 miñonys, y 100 miñonas, y abáns deye que dexterie enár tote le gént perque sols volie la vila, y llevores diguéren á ell depositant los Sindichs, y alguns consellers, y molts del Poble entre los quals no sap si ere Mossen Gil Caldarér que anasen a parlar ab Barbarrosa y entengués lo pacte que volie, y ell noy volie enár, y llevores el dit Jauma Scalá Balle ly digué, *puis vos me forseu enauhi, mirau lo pacta y deteniuvos tot lo que poreu perque entre tant nos fortificarem*, y exi ená, y trectá ab Barbarrosa lo pacte que te dit ab la deposició, y que si lo Balle no ley agués dit á ell noy fore anat. Assi se há de notár que lo posaren á fort torment perque digués la veritat, y digué quel abaxassen que ell la diria.

Nota. Lo torment eran pipes de aigua salada molt freda bèn lligat en lo Potro.

Digué, que ell havia pactat ab Barbarrosa que sen aportarie tota la gént de la vila salvo sinch casas, ço es, la sua, la de Gil Caldarér, de Jauma Scalá Balle, de Pere Gomila de Cotaine, y de Monserrat Gomila que nols sequejerie ni tocarie las Persones, mullérs, ni infánts, y exi ho denunciá el sobre dit, y léy agrairen molt.

Diu també que ohi dir, que Jordy Uguet pactá ab lo dit Barbarrosa que ly dexterie sinch casas, que no las sequejeria, ni tocaria ses Persones, mullérs, ni infants, esádir, la de ell depositant, la de Jordy Uguet, de Pere Goñalons del Gendar, de Pere Juana y de altres que no té record, y en quant de diners, y robes

no en sap cosa alguna: y diu que en virtud de dit pacte entrá Barbarrosa la vila de Mahó, y sen portá la gént, y sequejá.

—Jordy Uguet reinterrogat *in vian suplicii tormentorum*, Diu; que M.^o Pere Goñalons ly doná un serró de diners perque ley guardás puis la sua casa no havia de ser prese, ni sequejada.

Interrogat: quines, y quals casas ly prometé Barbarrosa que no sequejaria. Diu que la sua, la de son Jermá M.^o Blay Uguet P.^{re}, la de M.^o Pere Juaneda, de M.^o Jordy Bosca Sindich major, y la de M.^o Pere Sérre major del Castell.

Interrogat: si ell depositant digué als sobredits que Barbarrosa ly havia promes de salvarly la sua casa, y quine resposta ly feren. Diu que nou digué á ningu del sobredits, sino que lo disapte essent entrats los turchs M.^o Pere Juaneda vingué á ell, y digué que havia sabut que Barbarrosa (aqui está la maldat de dit Uguet inculpár qui noy sabie res ab son inico tracto) ly havia promes de salvar sinch casas, y quel pregá que la una de ellas fos le sue, y exi ley prometé.

Interrogat: quin pacte feu ab Barbarrosa. Diu que de donarly 100 miñonys y 100 miñonas, y que havia de sequejar la vila acceptuat las sobre ditas sinch casas que havia demanades M.^o Antoni Olivár.

Diu també, que M.^o Antoni Olivár ell Depositant, y M.^o Jauma Scalá sabien lo dit pacte y de aquell foren conténts, y aquell acceptaren ço es, que sequejasen la vila, y que donasen 100 miñonys, y 100 miñonas.

Aprés fonch altre volta posát en torménts perque digués la veritat, y abaxát diu: que la veritat es, que jo depositant en compañía de M.^o Antoni Olivár anárem á parlár ab Barbarrosa la darréra vegade y ferem pacte ab ell, y fonch contént de salvár sinch casas, la mia, la de mungermá, de Pere Juaneda, de Jordy Bosca, y Pau Sérre; y á dit M.^o Antoni Olivár prometé altres sinch casas, ço es, la sua, la de M.^o Pere Gomila de Cotaine, la de M.^o Jauma Scalá Balle, la de Gil Caldarér, y de M.^o Monseerrat Gomila, mullers, infants, y robes, y que el depositant y aná per determinació del consell, y menamént de dit Balle que ly digué quey anás á clourer lo pacte que té dit, y clós que fonch, lo dit Olivár sen ená á la vila y obri lo Portal del Cós, y ell après

entrá ab los turchs lo Disapta. y lo endemá lo Diumenga ell depositant digué al Balle, y á Gil Caldarér, que ses casas eran salvádes, y ells diguéren que M.^o Antoni Olivár ja los ho havie dit, y exí foren contents dit Jauma Scalá y Gil Caldarér, y aceptaren lo pacte.

Als 12 de Mars 1536 se feu sentencia interlocatoria, y proveyt, que la muller de Mossen Fran.^{ch} Mir fos deposada, et in continenti fonch lligade &. Acuse á son marit, que los dinérs que Barbarrosa llansáve per terre, ell y altres los aplagaven, y robaven robes dels que los turchs sen aportaven catius.

Als 13 de Mars de 1536, fonch proveyt que atormentasen á Barnat Scalá fill de Jauma Scalá Balle, et in continenti fonch aportat á la casa dels torménts, y lligat, y munit digués la veritat; E digué: (á las oras la casa de los tormentos estave á la casa del alcasava) que es veritat que son Pare ly doná las cléus de Mahó, ço es, del Portal, y quan fonch á la batálla dels de Ciutadella, ell depositant posá las claus anal pañy del dit Portal, y perque tenie mal á un dit no pogué guardar la cláu, y digué als qui eran alli ubrisen lo Portal. y exí ell depositant los obri y isqué ab alguns á ayudár als de Ciutadella, y vá veurer que foren destrosats, y axi tornaren dins la vila (se há de advertir que lo Governador enviave socorro als de Mahó) ab los qui eren exits ab ell, y dexá la cláu en el pañy, y son Pare ly digué que corregués al Bastió y ixi ab alguns altres, y corregué, y après no vá veure més la dita cláu, nis curá més de ella.

Diu que va veure com son Pare doná alguns ducats en er-gént, y doblérs á un turch, y aquells sense los doblérs, y no sap qui prengué aquells.

En virtud de la defensa que los dits reos han fet, als 20 de Octubre de 1536 los fonch intimat á ohir sentencia la que es del tenor sigüient.

Sent.^a

Lo molt Spectable, e, Noble Señor D.ⁿ Pedro de Figarola per la Sacra Real Magestat del Emperador, y Rey N. S., Governador y Capitá General de la presént Isla de Menorca, vista la Fiscal Inq.^o de sus rebuda contra Antoni Olivár, Jordy Uguet, Fran.^{ch}

Mir, Jauma Scalá Balle, y Gil Caldarér, de la vila de Mahó, delats, é inculpats de enormes crimens, y aquells perpetrats; vistos los testimonis de dita inquisició rebuts; vistos axi mateix les deposicions, é confessions per los dits delats fètes, é com ans molt debitament ponderades, vista la petició Fiscal contra los dits delats presentada; vista la assignacio en aquells feta á posar, é fer ses defencions; vistas las defencions per part dels dits delats fetas, é posades: Finalment vista la assignacio, á dir, ó allegar en aquells, fetes altres coses al present procés tocants, vehedores, vistas, y altres atenedores, lo nom de N. S. Jesu Christ humilment invocat, se Spectable y Honorable Señoria ab consell dels Mag.^{chs} Mossen Fran.^{ch} Martorell assessor, y de Mossen Rafael Ballester conseller, per se señoria pres, e elegits Doctors en cascum dret, é intervencio del Honorable Mossen Pere Juan Piñya, jurista advocat Fiscal de la presént Isla, sentencia, pronuncia, y declara ut sequitur.

Per seria del present procés, é spontaneas confesions dels dits Antoi Olivár, y Jordy Uguet naturals de la vila de Mahó, claramént consta de aquelles esser estats elegits per lo consell ordinari de dita vila entre los quals consellers ere lo dit Gil Caldarér, y eço per tractar ab lo perfido turch Barbarrosa assérrim perseguidor de N. Sta Fe Catholica, y capital inemich de se Sacra Real Magestad del Emperador y Rey N. Señor la qual anade, los dits Jordy Uguet, y Antoni Olivár, feren ab exprés consentiment, y manament de dit Jauma Scalá Balle, é de fét los dits Antoni Olivár é Jordy Uguet tractaren ab dit Barbarrosa promatént liurar é donar en aquell 100 miñons, y 100 miñonas de edatde set anys en amunt; y no contentáanse lo dit Barbarrosa de dita promesa, ni volént acceptar dita oferta, los predits Antoni Olivár, y Jordy Uguet finalment tractaren, y consentiren ab dit Barbarrosa de donár, é liurar en aquell la dita vila de Mahó, y tots los qui dintre aquella eren sequejant á tote llur voluntat las casas exceptat déu les quals no havien de sequeijar, ni tocar les Persones, mullérs, ni infánts de aquelles, estant en dit pacte, y eperentemént lo dit Jordy Uguet restá ab lo dit Barbarrosa, y lo dit Antoni Olivár torná á la vila de Mahó ahont denunciá als dits Jauma Scalá Balle, y Gil Caldarér Conseller lo tant nefant, y scelerát pacte lo qual los dits Antoni Olivár, y Jordy Uguet

hevien ab Barbarrosa pactat, y conclus lo qual pacte, é concordia, lo dit Jauma Scalá Balle, y Gil Caldarér Conseller ajusta-
ren fehént las moltas gracias, é exi volént lo dit Antoni Olivár
acabár la detestable, y malvade obra, demaná las cláus dels
Portals de dita vila, é tenint aquelles obri a! dit perfido turch
Barbarrosa lo qual ála ora matexa, essent ab ell lo dit Jordy
Uguet, entrá ab tots los altres turchs en dita vila de Mahó, de
ahont se son seguits tants, é tants innumerables dañys ab per-
dició de tantes pobres animas, y altres infinites maldats, per
los quals no es dupta eser los dits Jordy Uguet, Antoni Olivár,
Jauma Scalá Balle, y Gil Caldarér Conseller, incidits en gra-
vissims, y enormissims crims de infidelitat, rebellió, contra sa
Patria, é Poblats de aquella, é de las animas de aquells en ne-
fanda perdició é eximateix per spontanea cofessio del dit Mir,
et alias, conste que aquell escalá la muralla de dita vila
estant aquella ássitiade, é haver dit Mir transferit, y donat vo-
luntariament a! dit perfido turch Barbarrosa demenant, é pre-
nént de aquell fianza, é seguretad per cuyo semblant segons
disposicio del dret serie caigut en gravissim crimen, é culpa,
per totas las quals abominables, é enormissims crims volént ab
aquells se Spectable, y Nobla Señoria per Justicia provehir,
ab consell dels dits Mag.^{chs} Mossen Fran.^{ch} Mortoréll asse-
sor, é del missér Rafael Ballaster, é ab intervenció del dit ad-
vocat fiscal de la present Isla, Sentencia los desus dits deláts
esser tréts delas Carcérs ahont estan presos é rosegáts per tots
los llochs acostumats de la presént vila, é aprés aportats en la
plasa del Bórn en la qual constituhits siá llevat lo puñy dret al
dit Antoni Olivár ab lo cual obri lo portal de dita vila de Mahó
al perfido turch Barbarrosa, é exi mateix al dit Jordy Uguet ly
sie llevat lo péu dret ab lo qual entrá en dita vila ab Com-
pañia del perfido turch, y aprés los de sus dits delats sien de-
gollats per lo coll en guisa, y manera que murien, y aprés tots
sien escapsáts, é escorterats, é lo cáp, y má de dit Antoni Oli-
vár ensémps ab lo péu de dit Jordi Uguet sien posats sobre lo
portál lo qual obri lo dit Antoni Olivár al dit Barbarrosa, é lo
cáp de dit Jordy Uguet sie posat al portal de la mar, é lo cap
del dit Jauma Scalá Balle sia posat en mitx de la plasa de la vila
de Mahó, é lo cap de dit Franc.^{ch} Mir sie posat al lloch del bes-

tió per ahónt lo dit Mir devallá per anár al dit perfido turch Barbarrosa; é lo cáp del dit Gil Caldarér Conseller sie posat al portál de la casa de la Universidad, é los cortes del sobre dits deláts sien distribuihits, y posats per publichs llóchs de la vila á coneguda de se Señoria: Manám la dita justicia esser publica-de ab veu de publica crida declarant los béns de cadehu de aquells esser confiscats, é aplicadors á le Regia Córt axi com en la presént en aquella confiscam declarant més avant que-los fills, é filles dels dits delats, é executats sien inábils axi com ab la presént se Señoria los inhabilita de tots Officis tan Reals, com universals, é de totes altres prerrogatives, é priviléguis dels quals alegar se porian.

D.ⁿ Pedro de Figarola
Frauciscus Martorell ass.^{or}
Rafacl Ballastér fis: ad.^{tus}
Petrus Joannes Piñya fis: ad.^{tus}

Et die sabbati XX iii. mensis, Octobris anno á Nativitate Domini M. D. XXXVI. de mandato sue Spect.^{lis} fuit publicata predicta sententia per Bernardum Dalmau Notarium, et scriba presenti causa dictis delatis in platea presentis villa de Ciutadella presentibus pro testibus Honorabilis et discreto Nicolao Mora Not. et Jacobo Rós dicte ville de Ciutadella, intervenienti Laurentio Balle Curatore Regio, et in continenti fuit dicta sententia debita exequitione tradita.

Ex quodam originali Fiscalis inquisitiones procesus in regio archivo custodito sumpta fuit fideliter et abstracta hujusmodi prescedentis criminalis sentensie copia in his duobus papiri foliis contenta aliena manu (fide tamen exarata) et ad-verbum (est tacet) Comprobatu In cujus veri testimonium ego Mathéus Nebót not.^{is} publicis et militaris, de Nostri Regius Patrimonialis Archiverius presentibus me suscripsi Regio Majori' Ejusdem Archivi Regii per me custodito stillato sigillo matritis die octava mensis Julii anno á Nativitate Domino M. DCXVI.

Hec est vera copia abstracta ab originali processu, et fuit copiata die 6 mensis Octobris anno 1727.

* * *

Este curioso é interesantísimo documento viene á completar la serie de los que, referentes al sitio de Mahón por Barbaroja, publicó en las páginas de esta Revista (*) nuestro buen amigo el erudito Bibliotecario de la Provincial de Palma de Mallorca, D. Estanislao de K. Aguiló.

Apesar de ser varias las copias notariales que del proceso original se sacaron en distintas épocas y que se guardan en diferentes archivos particulares, esta es la primera que se publica íntegra.

Al darla hoy á luz aportamos importantes datos á nuestra historia local. Preferimos dar el documento escueto, á todo comentario; él justificará ó no las afirmaciones de los autores que han tratado el hecho de referencia.

F. Hernández Sanz.

(*) Tercera Época—Año I—1898—pags. 137 á 156,